

Etnicko-národní diaspory a bezpečnost

Gabriel Sheffer

Výbuch bomby ve Světovém obchodním středisku v New Yorku, násilná střetnutí mezi „africkými“ Američany a Korejci v Los Angeles po soudním přelíčení týkajícím se Rodneyho Kinga, zničení izraelského velvyslanectví v Buenos Aires a násilné srážky mezi rasisty a Turky v německých městech mají jedno společné – účast příslušníků etnicko-národních diasporových společenství.

Tyto násilné činy jsou důvodem k tomu, aby společnosti uvažovaly o potenciálních škodách, které mohou diasporová společenství způsobit svým hostitelským společnostem. Je proto nezbytná analýza celé řady problémů souvisejících s diasporami, tj.:

- okolností, které vedou ke vzniku nových diaspor;
- jejich rychlého rozšiřování;
- důvodů politického probuzení „dřímajících“ diasporových společenství;
- úvodů zesilování nenásilných aktivit diaspor;
- problémů spojených s podporou spolupráce mezi diasporovými společenstvími a jejich hostitelskými společnostmi.

Až donedávna byla tomuto jevu věnována jen malá soustavná pozornost. Dnes, kdy se počet diasporových společenství zvětšuje a kdy jsou zjevnější důsledky, které z toho vyplývají, začínají se politici a vědci na tento problém více zaměřovat.¹

Definice a rozdíly

Etnicko-nacionální diaspory musejí řešit stejné problémy jako ostatní etnická společenství. Významné aspekty fenoménu diaspor nejsou však stejné jako u jiných etnických celků, tj. u etnických národů, etnických menšin uvnitř států, domorodých národů, uprchlíků a „tranzitních“ migrantů. Je proto nutné uvést několik rozdíků, jimiž se liší diaspory od ostatních druhů etnických skupin. Moderní etnicko-národní diaspory jsou sociální a politické subjekty, které vznikají z migrace (může být dobrovolná, nebo vnucená a zpravidla vychází z etnicko-národního státu či z domovské země) do jedné nebo více hostitelských zemí. Příslušníci diasporových společenství jsou trvale usídleni v hostitelských zemích, což je odlišuje od „tranzitních“ migrantů, uprchlíků a „hostujících“ pracovníků, kteří se v hostitelských zemích zdržují pouze dočasně.

Základní charakteristikou diaspor je to, že si zachovávají své etnicko-národní identity, které jsou přímo odvozeny od zemí jejich původu. Diaspory mají buď dobře rozvinuté společné organizace, anebo v případě menších diaspor (např. Turci v Německu či Korejci ve Spojených státech) snahu vytvořit takové organizace. To je také odlišuje od „tranzitních“ migrantů, uprchlíků a „hostujících“ pracovníků. Kromě toho projevují společnou solidaritu, která vytváří sociální soudržnost. Podílejí se na rozmanitých kulturních, sociálních, politických a ekonomických aktivitách prostřednictvím svých společných organizací. Zároveň se podílejí i na mnoha kulturních, sociálních, politických a ekonomických stycích se zeměmi svého původu, což mohou být celé státy nebo jen určité části státního území. Často vytvářejí nadstátní síť, které nejen umožňují a podporují výměnu peněz i pracovní síly se zeměmi jejich původu, jakož i s jinými částmi téže diaspory, ale rovněž zprostředkovávají politickou podporu a kulturní vliv. To vše vytváří možnosti pro vznik konfliktu se zeměmi původu, jakož i s hostitelskými zeměmi, což souvisí se složitými vztahy rozdělené nebo dvojí autority a loajality v rámci diaspor.

Abychom správně pochopili možnosti vzniku konfliktů a jiné problémy, musíme rozlišovat mezi různými druhy diasporových společenství. Existují dva převládající typy:

- diaspory, které jsou bezstátní, avšak udržují úzké kontakty se svými etniky, jež sídlí na území považovaném většinou příslušníky skupiny za zemi svého původu; tyto diaspory tvoří menší kategorii, která zahrnuje takové skupiny, jako jsou Kurdové, Druzové, Romové, Baskové a Sikhové;²

- diaspory, které mají vztah ke společenstvím tvořícím většinu v jejich vlastních vytvořených státech.

Toto rozlišení je důležité proto, že různé typy diasporových společenství přijímají odlišné zaměření a v souladu s tím se řídí odlišnými „velkými“ strategiemi. Z toho rovněž vyplývají odlišné druhy ohrožení hostitelských společností a vlád.

Kromě toho je nutné rozlišovat i mezi územně souseděnými a rozptýlenými diasporami. V sousředěných společenstvích žijí např. Indové v jižní Africe, Kurdové v Iráku a v Turecku, Palestinci v Libanonu či Ukrajinci v Kanadě a ve Spojených státech. Naproti tomu velmi rozptýleni jsou Mexičané, Židé a Palestinci ve Spojených státech. To ovlivňuje organizaci diasporových společenství a jejich hrozbu pro hostitelské země anebo vlády v zemích jejich původu, pokud diaspory sídlí v oblastech hraničících se zeměmi svého původu.

Stáří a stupeň organizovanosti jednotlivých diaspor jsou různé.³ Patří sem nově vznikající diaspory (např. Rusové v republikách bývalého Sovětského svazu, Severoafričané v Evropě a Pákistánci ve Velké Británii), které vznikly teprve nedávno.⁴ Stabilizované diaspory (např. řecká, palestinská a polská diaspora ve Spojených státech), které se vytvářely od poloviny 19. století do 60. let 20. století, jsou zcela „vyzrálé“. Klasické diaspory (např. Číňané, Indové, Romové a Arméni) existují již po staletí.

Diaspory jsou často považovány za cizí prvek a za potenciální hrozbu pro hostitelské společnosti a vlády, a to vzhledem ke svým fyziologickým vlastnostem, jazyku, náboženství, skupinové orientaci, schopnosti udržovat vlastní etnickou identitu a odhodlání udržovat kontakty se zemí svého původu. Některé si zachovávají dvojí loajalitu, což může podryvat jejich loajalitu vůči hostitelským zemím.⁵ Za velmi nebezpečné jsou považovány nadstátní sítě, které vytvářejí a používají.

Ohrožení bezpečnosti vytvářené bezstátními diasporami

Za nedávnou vlnu teroristických útoků a za další podvratné akce zaměřené na hostitelské země a jejich vlády nejsou však odpovědné pouze etnické diaspory. Některé z nich uskutečnili např. náboženští fundamentalisté. Z tohoto důvodu musejí státní orgány, pokud chtějí takovými akcím předcházet, respektive zadržet osoby do nich zapojené, proniknout nejen do etnických diaspor, nýbrž též do náboženských a politických skupin.

Jedním z důsledků měnící se mezinárodní situace je skutečnost, že pro bezstátní etnické národy, jakož i pro etnické minority je dnes snadnější vytvářet vlastní nezávislé státy. Po rozpadu bývalého Sovětského svazu stále menší etnické skupiny uplatňují secesionistické strategie a požadují nezávislost. Dokonce i liberální politici a političtí komentátoři, kteří byli až donedávna stoupenci zásady práva na sebeurčení, dnes hodnotí tento trend jako destabilizující, a proto nebezpečný. Příčinou takového hodnocení jsou masakry v bývalé Jugoslávii, v Gruzii, v Ázerbájdžánu a v dalších oblastech etnických napětí. Současná situace je považována za tak nebezpečnou, že dokonce i liberální političtí analytici tvrdí, že je nutné znovu zavést stabilitu do národní a mezinárodní politiky, že další dezintegrace států musí být kontrolována, protože by takový vývoj mohl vést k zesilování napětí, a že je proto nutné odepřít právo na sebeurčení různým etnickým skupinám, pravděpodobně včetně bezstátních etnicko-národních diaspor.⁶

Vytvoření nezávislých etnických států na území bývalé Jugoslávie a Sovětského svazu má přinejmenším jeden závažný důsledek pro moderní diaspory. Snížilo počet bezstátních diaspor a vedlo k změně jejich strategií vůči jejich hostitelským zemím i zemím jejich původu.⁷ Vytvoření nezávislých republik Arménie, Chorvatsko, Estonsko, Litva, Lotyš-

sko, Slovinsko a Ukrajina přeměnilo tedy jejich bezstátní diaspory na diaspory se státním základem. Tato skutečnost je příčinou změny jejich hlavního zaměření a strategie. Zmíněné diaspory se nyní zaměřují na pomoc zemím svého původu a zmírňují své politické chování vůči svým hostitelským zemím. Proto např. arménská diaspora přerušila svou účast na teroristické činnosti.

Nadále však existují některé bezstátní diaspory, představující hrozbu pro své hostitelské země. Výsledkem existujícího etnicko-nacionalistického etosu a úspěchu některých klasických a zavedených diaspor (např. Židů a Arménů) při vytvoření nezávislých států je to, že si jiné bezstátní diaspory (např. Palestinci a určité části kurdské, irské, sikhské a baskické diaspory) stanovily jako konečný cíl vytvoření suverénních států. Je však nutné konstatovat, že zatímco většina Palestinců tento cíl podporuje, názory jiných bezstátních diaspor (např. Kurdů v Turecku či Basků ve Španělsku) se liší. V těchto společenstvích pokračuje diskuze o konečných cílech. Asimilacionistické a politicky umírněné skupiny by chtěly upravit kulturní autonomii; zatímco jiné přijaly separatistické a iredentistické programy. Části těchto společenství usídlené v zámořských hostitelských zemích se chovají jako většina diaspor a přijímají komunalismus, jenž je vlastně dynamickou snahou o vytvoření a zachování takové soustavy dobrovolných organizací, které doplňují instituce hostitelského státu při „krytí“ potřeb příslušníků diaspory.

Z bezpečnostního hlediska (jde o možnost, že se příslušníci bezstátních diaspor zapojí do násilných, podvrtných a teroristických akcí) skupiny, které postupují podle secesionistických a separatistických strategií, představují přímou hrozbu pro vlády těch zemí, které považují za země svého původu. Mohou však vytvářet rovněž hrozbu pro hostitelské společnosti a vlády i pro mezinárodní organizace.

Vůdci těchto diasporových společenství jsou si dobře vědomi svých možností, a proto se pomocí násilných akcí snaží především upoutat pozornost na svůj stěžejní problém a demonstrovat své odhodlání založit vlastní nezávislé státy. S tím souvisejí i druhotné cíle: vykonávat nátlak na hostitelské vlády a na vlády zemí jejich původu, jakož i na mezinárodní organizace, aby jim umožnily vytvořit nezávislý stát; potrestat ty, kteří podle jejich názoru způsobili vojenskou, politickou, ekonomickou a diplomatickou újmu jejich skupině; dosáhnout propuštění uvězněných; získat peníze a jiné prostředky.

Tam, kde je bezstátní etnická diaspora územně soustředěna v oblastech hraničících se zemí svého původu, je pro ni snazší vést takové útoky. Je obtížné představit si, jak by mohla taková rozptýlená bezstátní diaspora, jako jsou Romové, používat separatistickou strategii, požadovat nezávislý stát a vést rozsáhlé útoky proti svým hostitelským zemím.

Teroristické akce jsou pouze vrcholem ledovce aktivit bezstátních diaspor. Pomocí nadstátních sítí vytvořených diasporami provádějí tyto skupiny nesčetné akce, jež mohou ovlivňovat bezpečnost těch, koho považují za své protivníky. Zatímco diasporová společenství, která mají spojení s existujícími státy, jsou prostřednictvím těchto sítí obvykle zapojena do neškodných styků, diaspory podporující iredentistická, secesionistická nebo národněosvobozencká hnutí je využívají k transferu „méně nevinných“ prostředků (např. „bojovníků“, peněz, zbraní a zpravodajských informací). Zmíněné sítě jsou používány též k různým druhům komunikace a k přepravě prostředků nezbytných pro mezinárodní teroristické sítě i pro osvobození „bojovníků“.

Úsilí hostitelských zemí, jejich koalicí a dokonce i mezinárodních organizací (např. Interpolu) o likvidaci těchto sítí je obvykle bezvýsledné. Naproti tomu pokusy o jejich využití k vedení zákonných i tajných akcí jsou většinou úspěšné. Stejně jako je téměř nemožné zastavit proudy migrantů a uprchlíků nebo zabránit usídlení migrantů a zřizování nových diaspor, je nemožné zničit tyto sítě a zadržet prostředky, které jsou jejich prostřednictvím přenášeny.

Aktivity bezstátních diaspor zahrnují nábor a výcvik pro provádění politických a vojenských operací, získávání peněz pro financování činností diaspory a té části národa, která sídlí v zemi původu, nákup a přepravu zbraní pro část národa bojující v zemi původu, získávání politické a diplomatické podpory a předávání zpravodajských informací.

Ani teroristické, ale ani méně násilné akce těchto diaspor nemohou být snadno zastaveny. Kromě toho nelze přerušit ani proudy idejí, informací, zbraní a peněz šířících se nadstátními sítěmi, a to zejména proto, že se státní hranice staly průchodnými a že se tyto sítě staly rafinovanějšími v důsledku modernizace spojení a dopravy. Jediným způsobem, jak zastavit nebo alespoň zmírnit tyto akce, je vyřešit základní problém, jenž tíží tato společenství, tj. vyřešit jejich požadavky nezávislosti.

Strategie diaspor usídlených ve státě

Úplná asimilace do hostitelských společností se pro mnohé usídlené a nově vznikající diasporu stala nepřijatelnou. Přestože se rozšiřuje poznání, že všechny státy jsou etnicky pluralistické, přestože se rozvíjí tolerance vůči etnickým organizacím ve Spojených státech i v západní Evropě, přetrvávají separace mezi hostitelskými společnostmi a diasporami v nedemokratických zemích. Mnohá diasporová společenství nemusejí čelit silnému asimilačnímu nátlaku, ale ani nepocítují významnou výhodu z asimilace do hostitelských společností, nebo dokonce ze získání jejich občanství.⁸ To platí nejen o těch zemích, kde značná část hostitelské společnosti projevuje nepřátelství vůči diasporám, ale i o těch, kde existuje velká míra tolerance vůči diasporám. To vysvětluje trend k akomodaci a umírněnosti mezi usídlenými i nově vznikajícími diasporami.⁹

Protože vůdci etnických diaspor jsou většinou realističtí a pragmatičtí, obvykle nepovažují autonomii za životaschopnou, a to ani v těch případech, kdy země původu hraničí s hostitelskou zemí. Proto většina diaspor usídlených ve státě přijímá strategii korporatismu, což je snaha o vytvoření a zachování formálních institucí reprezentujících příslušníky diaspor a formálně uznávaných orgány hostitelských zemí.¹⁰

Proměnlivý formální status, jež mají různé diasporu ve svých hostitelských zemích, vedl k vytvoření různých typů komunálních organizací, jimž odpovídají i různé druhy politiky. Přitom je nejdůležitější, zda hostitelská země formálně uznává společné reprezentativní orgány diasporové komunity. Jestliže je uznává, toto formální uznání podporuje vojenské, guerillové a politické aktivity diaspor.

Komunalistické a stavovské orientace jsou v mnoha ohledech podobné. Volba komunalismu nebo stavovství se stala téměř všeobecnou u komunit usídlených ve státě, protože většina těchto diaspor tvoří relativně malé menšiny v hostitelských zemích. Jejich vůdci proto pocítují, že by měli provádět opatrnou, nemilitantní politiku. Zatímco se v minulosti diasporová společenství snažila zaujmout místo v politických a ekonomických střediscích, nyní jsou mnohem více rozšířena ve svých hostitelských zemích, což vyžaduje zvýšenou pozornost.¹¹ Ačkoli diasporu sdílejí identitu se zeměmi svého původu a chtějí udržovat pravidelné kontakty s bývalou vlastí, jsou rozpolceny mezi oddaností vůči hostitelské zemi a oddaností vůči zemi svého původu. Proto nejsou schopny prosazovat radikální politiku. Neusilují příliš ani o získání mas nezbytných k provádění takových aktivit. Skutečnost, že většina z nich není usídlena na hranicích se zemí svého původu, znamená, že za svou hlavní strategii nechtějí přijmout autonomismus, iredentismus a separatismus.¹²

Rozšířené používání pojmu diasporová společenství není tedy ani náhodné, ani zavádějící. Strategické politické aspirace většiny diaspor jsou však komunalistické. To vyžaduje, aby vytvářely organizace zaměřené na podporu a ochranu společenství ve většině jejich hostitelských zemí a aby většina aktivit těchto organizací odpovídala normativním rámcům jejich hostitelských zemí.¹³

Následující dva faktory způsobují, že diasporu dávají přednost komunalismu a takové formě organizace, která ho vyžaduje:

- ačkoli komunalismus nepředchází střetnutím se zeměmi původu a s hostitelskými zeměmi, způsobuje přinejmenším třenice ve vzájemných vztazích;
- pro diasporu samotné je velmi prospěšné prosazovat a chránit své životní politické a ekonomické zájmy.

Ve srovnání se separatismem a autonomismem tato strategie méně ohrožuje hostitelské země, protože separatismus a autonomismus mohou být spojeny s explicitním i implicitním ohrožením suverenity a územní celistvosti hostitelských společností.

Kromě toho na straně hostitelských vlád existují také závažné důvody k tomu, aby byly tolerantnější vůči komunálnímu a komunálním organizacím. Institucionalizované spolky jim totiž poskytují pravomoci pronikat do těchto skupin a sledovat a kontrolovat jejich aktivity, i když se na tyto skupiny – přes stále větší toleranci vůči nim – často hledí s podezřením. Hostitelské vlády si uvědomují, že i když institucionalizace diaspor může znamenat určitá omezení jejich vlastní suverenity a volnosti jednání vůči těmto diasporám, zároveň usnadňuje dohled na aktivity těchto diaspor a přispívá k umírněnosti jak jejich vedení, tak řadových příslušníků. To však může vyvolávat třenice mezi umírněnými vůdci a rebelujícími frakcemi uvnitř diasporových společenství. Zároveň to může vést i k radikalizaci společenství jako celku, což může ovlivnit bezpečnost hostitelské země. Toto riziko je však většina hostitelských zemí ochotna přijmout.

Rovněž vlády zemí původu nabádají „své“ diaspory k tomu, aby vytvářely instituce ve svých hostitelských zemích, a to:

- zčásti z hlediska účinnosti, protože organizovaná diasporová komunita poskytuje lepší možnosti pro mobilizaci prostředků potřebných pro zemi původu;
- zčásti z administrativních důvodů, protože je mnohem snadnější jednat s byrokratickými organizacemi než s rozptýlenými jednotlivci a skupinami.

Aktivity diaspor usídlených ve státě

Komunální organizace diaspor působí na třech hlavních úrovních:

- zapojují se do aktivit uvnitř svých hostitelských zemí;
- zapojují se do aktivit v zemích svého původu;
- podílejí se na mezinárodních aktivitách na podporu svých zájmů, a to na aktivitách stejných etnických skupin ve svých hostitelských zemích, jakož i na aktivitách skupin v zemích svého původu.

Na každé z těchto úrovní se funkce diasporového společenství dělí do tří širších kategorií: zachování, obrana a podpora mnohostranných zájmů společenství.

Styky mezi diasporovým společenstvím a jeho hostitelskou společností se uskutečňují především prostřednictvím jednotlivců a (s výjimkou případů, kdy diaspory získaly právo vytvářet korporalistickou komunitu) pouze zřídka prostřednictvím vytvořených komunálních organizací. Přesto se některé z těchto kontaktů, jakož i většina významných styků a materiální výměny se zemí původu realizují prostřednictvím komunálních organizací nebo specializovaných orgánů všeobecných organizací vytvářených těmito komunitami.¹⁴

Na první úrovni se diasporové organizace zabývají vnitřními záležitostmi společenství a jeho vztahy s politickými a ekonomickými orgány i s institucemi hostitelské země. Na druhé úrovni se funkce společenství týkají země původu a v menší míře „bratřů“ v jiných hostitelských zemích.

Vnitrokomunální zabezpečovací funkce zahrnují:

- vytváření fondů, což se uskutečňuje prostřednictvím specializovaných organizací a pod záštitou všeobecných organizací;
- běžnou administrativu a zabezpečení kulturních a sociálních činností i výchovných institucí, jako jsou církevní a světské školy, církevní instituce (např. mešity, kostely, synagogy a teologické semináře), samostatné vysoké školy (pokud existují), výzkumné instituce, střediska komunity, zdravotnické a sociální organizace.

Vnitrokomunální obranné funkce se uskutečňují prostřednictvím místních organizací vytvářených pro fyzickou ochranu diasporového společenství. Protože většina hostitelských zemí se stává etnicky heterogenní, nepřekvapuje, že tyto orgány jsou odpovědné nejen za obranu diasporového společenství před hostitelskou společností nebo před jejími radikálními členy, nýbrž též za obranu před jinými etnickými menšinami či před příslušníky jiných diaspor.

Obranná funkce diaspor usídlených ve státech obvykle zahrnuje politické a legální aktivity pro zabezpečení politických a ekonomických práv a výchovných, pracovních i sociálních možností pro příslušníky diaspor. Pokud nejsou tyto organizace provokovány, nepředstavují velká bezpečnostní rizika pro své hostitelské země a jejich vlády.

Vnitrokomunální funkce se dělí do tří vzájemně se překrývajících kategorií: kultura, politika a ekonomika. Jejich smyslem je nejen získávat nové členy, ale především posilovat uvědomění a pocit identity uvnitř těchto etnických celků.

Dobře zavedené, bohaté diaspor se kromě toho zabývají takovými činnostmi, které přispívají k zvýšení jejich akceptace hostitelskými společnostmi.¹⁵

Na mimokomunální úrovni jde o půjčky, dary, finanční transfery, politickou a sociální směnu vyplývající z účasti diaspor na podpoře zemí jejich původu, jejich „bratrů“ v jiných hostitelských zemích a ostatních diaspor. Patří sem rovněž turistika do země původu a koordinace sociální a politické aktivity.

Obranné funkce obvykle zahrnují ochranu politických a ekonomických zájmů diaspor před útoky. Většina těchto aktivit je neškodná, avšak za určitých okolností mohou být pro zemi původu nebezpečné.

Jsou však organizovány a prováděny i takové akce, jejichž cílem je vytvořit příznivou politickou atmosféru vůči zemím původu a jiným částem téže diaspor.

Obecně lze říci, že čím větší, čím bohatší a čím lépe organizovaná je komunita, tím dokonalejší a rozsáhlejší je její organizace, protože má více nezbytných vedoucích činitelů i finančních zdrojů. Jak se zvyšuje zájem o práci uvnitř diaspor, rozšiřuje se rovněž přístup k mocenským střediskům v hostitelské zemi a k dispozici je pak talent, bystrost a oddanost lidí, což jsou nezbytné předpoklady pro další rozvíjení činnosti diaspor.¹⁶

Bohatství však není důležité ani pro vytvoření úspěšné komunální organizace, ani pro její účinné působení. Mnohem významnější je odhodlanost, oddanost a usilovná práce příslušníků diaspor.¹⁷ Je to patrné z toho, že i ty nejchudší, nově vznikající diaspor vyvíjejí organizační úsilí a různé aktivity podobné aktivitám bohatších a „starších“ diaspor.

Všude, kde existují zmíněné atributy, je pravděpodobné, že úsilí diaspor o vytvoření institucí v hostitelských zemích bude úspěšné. V mnoha případech se to projeví i úsilím o vytvoření nadstátních sítí, jejichž vznik vytváří problém dvojí loajality, který se z mnoha důvodů stane zdrojem starostí pro vlády hostitelských zemí.

Důsledky dvojí loajality

Diaspor vytvářejí nadstátní síť k udržování kontaktů se zeměmi svého původu a všude, kde existují, také s ostatními komunitami téhož etnického původu. Pomocí těchto sítí se přenášejí všeobecné informace o sociálních a politických podmínkách v hostitelské zemi příslušné diaspor, jakož i specifické informace pro usnadnění kulturní, politické, ekonomické a vědecké výměny, a to zvláště mezi zeměmi původu a hostitelskými zeměmi diaspor. Většina politických informací se týká obranných problémů, včetně zpráv o problémech, jimž musejí čelit obranné organizace diaspor, jejich snah o řešení těchto problémů, požadavků na podporu zemí původu, jakož i požadavků na intervenci ve prospěch diaspor. Tyto informační toky nejsou většinou jednosměrné.

Politické a kulturní výměny mají velký význam, protože se zabývají problémy závažnými pro identitu a integritu diaspor. Neméně důležité jsou i delikátní a někdy tajné výměny uskutečňované prostřednictvím těchto sítí. Patří k nim ekonomické a finanční směny mezi zeměmi původu a „jejich“ diasporami, včetně jednosměrných transferů do zemí původu (dary a zásilky), investic do zemí původu a dotací finančních prostředků pro společné nákupy buď v zemích původu, anebo v jiných státech. Některé z těchto transakcí jsou složité a zahrnují více než dvě strany.

Nadstátní síť, financovaná diasporami usídlenými ve státech, mohou vyvolávat vážné konflikty s hostitelskými zeměmi. Může jít nejen o nové konflikty, ale i o „přístřování“ již existujících konfliktů. Ačkoli dilemata, jimž v tomto ohledu musejí čelit diaspor, jsou

podobná jako u všech etnických menšin, jsou tyto problémy zostřovány neustálým soutěžením mezi zeměmi původu a hostitelskými zeměmi ve věci morální a materiální pravomoci týkající se příslušníků diasporových společenství.

V případech, kdy příslušnost etnické skupiny určuje *ius sanguinis* (pokrevní původ), jsou země původu přesvědčeny o své přednosti v trojstranném vztahu vytvářeném mezi nimi, „jejich“ diasporou a hostitelskou zemí, a proto budou vždy požadovat loajalitu „své“ diaspor. Protože však rozhodnutí zůstat příslušníkem diaspor obyčejně přijímají jednotlivci a malé skupiny dobrovolně, země původu a diaspor postupující podle zásady *ius sanguinis* zjišťují, že je nesnadné ovládat druh loajality. Nicméně budou vždy existovat mnozí příslušníci takových společenství, jejichž oddanost vůči zemím původu převáží nad jejich oddaností k hostitelským zemím. To bude i nadále vážným zdrojem konfliktů mezi diasporami a jejich hostitelskými zeměmi, včetně možných mezistátních důsledků mezi zeměmi původu a hostitelskými státy.

Problémy rozdělené pravomoci a loajality jsou méně výrazné, pokud se země původu a diaspor řídí podle zásady *ius soli* (místa narození). V těchto případech země původu vykonávají menší nátlak na příslušníky „svých“ diaspor, aby bojovali proti hostitelským společnostem a vládám ve věcech týkajících se zemí jejich původu.

Každá diaspora usídlená ve státě musí dobře posoudit obě alternativy, jestliže nechce upadnout do pastí mezi zemí původu, která se snaží těžit z etických sentimentů a z loajality existující mezi jejími členy, a hostitelskou zemí, jež zdůrazňuje především respektování svých zákonů. V těchto případech se tedy diaspor snaží vyhnout otevřené podpoře jedné strany.¹⁸

Sřetenutím vyplývajícím z rozdělené a dvojí loajality se však nelze vyhnout vždy. Není to možné zejména v těch obdobích, kdy panují napjaté vztahy mezi zeměmi původu a hostitelskými zeměmi. Přitom obvinění z rozdělené loajality (v extrémní formě může diaspora působit jako pátá kolona) lze použít jako záminku pro diskriminaci a pronásledování diasporového společenství.

Snahy diaspor působit ve prospěch zemí svého původu nebo jiných příslušníků téhož národa, usídlených v jiných hostitelských zemích, zahrnují aktivování nadstátních sítí, které mohou vyvolávat konflikty: Pokud opravdu k takovým konfliktům dojde, budou se hostitelské země snažit omezit možnosti diaspor a země jejich původu k využívání těchto sítí. Naopak země původu i diaspora se budou snažit ochránit tyto kanály a zajistit jejich normální fungování. Tato trojstranná (a mnohostranná) sřetenutí mohou vést k otevřeným sřetenutím mezi hostitelskými státy a zeměmi původu. V některých případech hostitelské země organizují preventivní kampaně určené k likvidaci či neutralizaci těchto sítí.

Konflikty zahrnující diaspor usídlené ve státě, hostitelské země a země původu

Jedinečná a závislá existence diaspor a jejich loajalita jsou zdroji napětí i potenciálního konfliktu s hostitelskými společnostmi, se zeměmi původu a s jinými mezinárodními činiteli. Zatímco v nedávných letech jen málo konfliktů mezi hostitelskými zeměmi a diasporami vedlo k násilí, v minulosti byla celá diasporová společenství masakrována, vyhlazena nebo vyhnána z hostitelských zemí.

Tato změna byla podmíněna novým respektem vůči etnickému pluralismu a pochopením – jak ze strany hostitelských vlád, tak diaspor –, že existuje symbióza nebo závislost mezi hostitelskou zemí a diasporou, která nutí obě strany k omezování cíle jejich konfliktu a k umírněnosti v jejich akcích a reakcích. Sociální, politické a ekonomické výdaje spojené s násilím vedou obě strany k omezování rozsahu konfliktu. Proto stále větší počet hostitelských vlád umožňuje diasporám nejen udržovat svou etnicko-kulturní identitu, ale také organizovat a udržovat kontakty ze zeměmi svého původu. Diaspor usídlené ve státě zase usilují o to, aby se vyhnuly otevřeným konfliktům se svými hostitelskými zeměmi, zvláště pokud je v sázce suverenity a bezpečnost hostitelských zemí. Diaspor (s výjimkou

pouze kriminálních skupin a skrytých aktivit) obvykle respektují zákony hostitelské země.

Přesto jsou konflikty a střety nevyhnutelné, a to i tam, kde existují symbiotické a nezávislé vztahy. Je mnoho druhů konfliktů, od mírných až po ostré protivnické vztahy, které obvykle vyprovokují rasisticky a nacionalisticky orientovaní příslušníci hostitelských společností i diaspor a jejich organizace. Často je nespokojenost příslušníků diaspory zaměřena spíše na hostitelské vlády než na hostitelská společenství.

Nehledě na extrémní rasistické a nacionalistické strany a xenofobické organizace, existující ve většině hostitelských zemí, a na příležitostné výbuchy nenávisti vůči cizincům, zvláště v obdobích hospodářské krize, většina populace hostitelských společností se o tyto konflikty nezajímá a nepodílí se na nich. Přesto jsou projevy nenávisti vůči příslušníkům diaspor a násilné výbuchy směřující proti etnickým skupinám všeobecně velkým problémem pro diasporová společenství. Z této skutečnosti vyplývají důležité politické důsledky.

Příčinou většiny konfrontací mezi hostitelskými zeměmi a diasporami jsou etnicko-národnostní identity diaspor, lišící se od identit hostitelských společností, podporované různými organizacemi a aktivitami diaspor a jejich kontakty se zeměmi jejich původu. Mnohé konflikty se rozvíjejí z odlišných emocionálních a kognitivních loajalit, zatímco ekonomické a bezpečnostní problémy, podporované mezinárodní migrací, hrají v tomto procesu méně významnou roli.¹⁹

Diaspora usídlená ve státech může být příležitostně zavlečena do konfliktu způsobeného skutečným nebo domnělým, absolutním či relativním strádáním. Méně nápadné konflikty je schopna vyvolat též hospodářská krize, ačkoli většina z nich měla buď místní, nebo krátkodobý charakter. Některé z těchto společenských výbuchů a z nich vyplývající srážky mezi diasporami a jejich hostitelskými vládami jsou způsobeny napětími mezi etnickými diasporami a jinými etnickými skupinami, jakož i sociálními a ekonomickými problémy, jako je nezaměstnanost, bytové poměry, výchova a ostatní sociální služby.

Ostřejší spory mezi diasporami a hostitelskými společnostmi se týkají otázek obrany. Tyto spory mají někdy svůj původ ve vnitřní politice hostitelských zemí, ačkoli obvykle vyplývají ze vztahů mezi diasporami a zeměmi jejich původu. Již sama existence obranných a ostatních organizací diaspor a zvláště nadstátních sítí, které tyto organizace podporují, může vyvolat střetnutí s hostitelskými vládami. Taková střetnutí jsou často podněcována obviňováním diaspor ze spolupráce se zemí původu, která – jak se tvrdí – poškozují suverenitu a životní zájmy hostitelské země, protože se týká problému dvojí loajality. Rovněž jakákoli změna zahraniční politiky hostitelské země nebo země původu může vyvolat střetnutí mezi hostitelskými zeměmi a diasporami, zainteresovanými na ochraně zájmů zemí svého původu.

Stále větší počet hostitelských společenství a vlád je proti imigraci chudých skupin a snaží se odmítat uprchlíky či migranty. Mnohé jsou zcela proti vytváření diaspor. Nicméně většina hostitelských vlád má zájem na tom, aby se vyhnuly konfliktům s těmito diasporami, anebo aby je alespoň minimalizovaly.

Hostitelské společnosti a jejich vlády nejsou však vždy jen nevinými oběťmi. Pokud totiž dojde ke konfrontaci, rozhodnutí o tom, zda eskalovat konflikt, závisí na otevřenosti a toleranci hostitelské společnosti vůči etnické skupině a na její ochotě učinit diaspoře ústupky ve své politice vůči zemi původu diaspor. Rozsah konfrontace závisí však také na samotných diasporách. Ačkoli diaspory usídlené ve státech obvykle přijaly „nebojovné“ strategie, jejich ochota podílet se na konfliktech proti svým hostitelským zemím ve věci svých práv a zájmů zemi původu se zvětšuje spolu s jejich rostoucí sebedůvěrou a oddaností. Všeobecně lze říci, že konflikty jsou zvláště destruktivní tehdy, pokud jsou diaspory pevně usídleny v hostitelských zemích, jsou politicky a hospodářsky silné, jsou dobře organizované, projevují velkou oddanost politice země svého původu, i když je kontroverzní, a mají dostatek vytrvalosti a prostředků k podpoře dlouhotrvajících kampaní ve prospěch země svého původu. Ačkoli diaspory mohou vést spor proti své hostitelské společnosti a vládě např. kvůli svému ekonomickému postavení, tyto konflikty jsou krátkodobějšího charakteru než konflikty týkající se politických a obranných problémů.

Konflikty mezi diasporami usídlenými ve státě a zeměmi jejich původu

Zatímco konflikty mezi hostitelskými zeměmi a diasporami jsou obvykle způsobeny postoji a akcemi diaspor, ve vztazích země původu – diaspora jsou za vzniklá napětí obvykle odpovědné země původu. Jejich vůdci se totiž často domnívají, že *raison d'être* „jejich“ diaspory je udržovat trvalý styk se „starou“ vlastí, vyjadřovat k ní neochvějnou loajalitu a poskytovat jí služby v hostitelské zemi diaspory, zvláště v otázkách obrany. Pokud vztahy mezi zeměmi původu a hostitelskými zeměmi jsou srdečné, a to navzdory názorům vlád země původu a manipulacím diaspor, je možné zpravidla udržet vhodný *modus vivendi*.

Avšak srdečné vztahy mohou být ořeseny v tom případě, pokud země původu změní své postoje a politiku vůči hostitelským zemím nebo vůči problémům, důležitým pro hostitelské země a příslušné diaspory. Nejextrémnější případy jsou ty, při nichž jsou země původu a hostitelské země ve válečném stavu, anebo ty, kdy jsou zapleteny do jiných politických střetnutí. Za takových extrémních situací se tyto skupiny mohou stát rukojmími hostitelských zemí, popřípadě z nich mohou být vyhnány.

Analýza chování vlád zemí původu dokazuje, že si většina z nich vytvořila cynický vztah vůči „svým“ diasporám.²⁰ Žádná země původu by sice nešla tak daleko, aby záměrně a otevřeně obětovala „svou“ diasporu na podporu vlastních zájmů, ale pokud jsou její potřeby v protikladu s potřebami diaspory, mají prioritu bezpečnostní, politické a ekonomické zájmy země původu.

Vlády zemí původu nemusejí mít výhrady k využívání „svých“ diaspor ke zpravodajství a k jiným tajným akcím, které mohou ovlivňovat bezpečnost hostitelských zemí. Budou však váhat otevřeně se angažovat v mezinárodních sporech ve prospěch „svých“ diaspor. Pokud země původu musely chránit „své“ diaspory, činily tak velmi váhavě a pokoušely se k uklidnění situací používat různých politických i diplomatických nástrojů.

Přesto se diaspory stávají stále sebezjistějšími a sebevědomějšími a mohou vyvolávat problémy pro země svého původu. Jestliže definice bezpečnosti zahrnuje politické a bezpečnostní problémy, pak jsou aktivity etnických diaspor četnější a významnější.

* * *

Navzdory různým předpovědím etnicko-nacionální diaspory nezanikly. Ale naopak, jejich počet, účel jejich členství, jejich organizace a rozsah jejich činnosti se značně rozšířily. Uvedení činitelé spolu s tolerancí vůči etnickým menšinám podpořily status těchto skupin v jejich hostitelských zemích a u vlád zemí jejich původu. Přesto přetrvává reziduální nenávisť a strach ze škod, které by mohly diaspory způsobit v hostitelských zemích. Stále je rozšířen názor, že jsou zhoubou a nebezpečím pro hostitelské společnosti.

Protože vžité představy mohou do značné míry ovlivňovat vnitřní i zahraniční politiku, eventuálně mohou žít svým vlastním životem, je nutné rozlišovat mezi strategiemi přijatými bezstátními a ve státě usídlenými diasporami a jejich skutečným a potenciálním vlivem na bezpečnost hostitelských zemí i zemí jejich původu. V důsledku přání vytvořit stát, které motivuje bezstátní diaspory k tomu, aby sledovaly separatistické a secesionistické strategie proti svým hostitelům, mohou tyto komunity zahájit násilné a agresivní činnosti. Pokud přetrvává nadšení pro národní stát, mohou i nadále usilovat o vytvoření vlastních suverénních států a tato jejich snaha destabilizuje současné politické a sociální systémy. Kromě toho budou diaspory i nadále používat nadstátních sítí, které si vytvářejí.

Diaspory usídlené ve státě obvykle přijímají a používají strategii a taktiku méně radikální než bezstátní diaspory a většinou nevyvolávají problémy týkající se suverenity svých hostitelských zemí. Přijímají a v praxi realizují strategie závislé na oddanosti právním, politickým i ekonomickým zákonům hostitelských zemí a navazují intenzivní kontakty s hostitelskými společnostmi a vládami. Hlavním důvodem pro podezřívání a napětí mezi těmito diasporami, jejich hostitelskými zeměmi a zeměmi jejich původu je dvojí loajalita

a autorita diaspor. Tyto obavy zvětšuje vytváření a udržování nadstátních sítí diasporami. Je velmi obtížné je překonávat, protože jsou vyvolávány nejen rodovými, ale i instrumentálními pouty diaspor se zeměmi jejich původu.

Protože neexistuje žádná účinná strategie, která by zabránila vstupu migrantů a následnému vzniku diaspor v hostitelských zemích, je nesnadné předcházet konfliktům týkajícím se diaspor. Zatím nejsou vytvořeny postupy pro řešení těchto konfliktů. Jsou nevyhnutelné a za současné mezinárodní a vnitřní situace musejí být považovány za dané. Každá společnost se musí snažit je řešit a přitom brát v úvahu svou rostoucí neschopnost „vypudit“ tyto skupiny a vnútit jim asimilaci. Jako neúčinnější se zdá politika soustavných snah o akomodaci (narovnání, dohodu) s těmito skupinami.

Ačkoli se to zdá paradoxní, mohou diaspory působit také jako zprostředkovatelé mezi státy.²¹ Pokud jsou respektovány a pokud je jim dovoleno udržovat svou identitu i kontakty se zeměmi jejich původu, tato etnická společenství, která rasisté a ultranacionalisté někdy označují za zhoubná, mohou napomáhat ke kulturní, politické, průmyslové a obchodní výměně, a tak podpořovat mezinárodní stabilitu.

¹ Viz Sheffer, G.: *Modern Diasporas: A New Field of Study*. In: Sheffer, G. (ed.): *Modern Diasporas in International Politics*. St. Martin's Press, New York 1986. Viz též Sheffer, G.: *Whither the Study of Modern Ethnic Diasporas? Příspěvek z konference Diaspora Networks*, Larnaca, Cyprus, duben 1993.

² Existuje však také několik málo smíšených případů. Je např. velmi obtížné rozlišovat mezi komunitami, které se samy identifikují jako irské a které trvale sídlí mimo britské ostrovy.

³ Viz Armstrong, J.: *Proletarian and Mobilised Diasporas*. *American Political Science Review*, Vol. 79, No. 2/1976. Viz též Sheffer, G. (ed.): *Modern Diasporas in International Politics*, cit. dílo.

⁴ Viz Weiner, M.: *Labour Migrations as Incipient Diasporas*. In: Sheffer, G. (ed.): *tamtéž*.

⁵ Viz Waltzer, M. et al.: *The Politics of Ethnicity*. Harvard University Press, Boston 1982.

⁶ Viz Nye, J.: *The Self-Determination Trap*. *The Washington Post*, 12 May 1993.

⁷ Viz Smith, A.: *The Ethnic Revival in the Modern World*. Cambridge University Press, Cambridge 1981. Viz též Smith, A.: *The Ethnic Origins of Nations*. Blackwell, Oxford 1986. Viz rovněž Weiner, M.: *The Impact of Nationalism, Ethnicity and Religion on International Conflict*. MIT, Centre for International Studies, Cambridge 1991.

⁸ Viz např. Sontag, D.: *Immigrants Foregoing Citizenship While Pursuing American Dream*. *The New York Times*, 25 July 1993.

⁹ Viz Weiner, M.: *Labour Migrations as Incipient Diasporas*, cit. dílo.

¹⁰ Viz Weiner, M.: *The Impact of Nationalism, Ethnicity and Religion on International Conflict*, cit. dílo. Viz též Smith, A.: cit. dílo.

¹¹ Viz Chaliand, G., Rageau, J.: *Atlas des Diasporas*. Edition Odile Jacob, Paris 1991.

¹² Viz Horowitz, D.: *Iredentism and Secessions: Adjacent Phenomena, Neglected Connections*. In: Smith, A. (ed.): *Ethnicity and Nationalism*. Brill, Leiden 1992. Viz též Chazan, N. (ed.): *Iredentism*. Lynn Rienner, Boulder 1991.

¹³ Viz Smith, A.: *Ethnic Identity and Territorial Nationalism in Comparative Perspective*. In: Motyl, A. (ed.): *Thinking Theoretically about Soviet Nationalism*. Columbia University Press, New York 1992. Viz též Young, C.: *The National and Colonial Question and Marxism*. In: Motyl, A. (ed.): *tamtéž*.

¹⁴ Viz Elazar, D.: *Community and Polity – The Organisational Dynamics of American Jewry*. The Jewish Publication Society of America, Philadelphia 1976. Viz též Elazar, D.: *The Jewish People as the Classical Diaspora: A Political Analysis*. In: Sheffer, G. (ed.): *Modern Diasporas in International Politics*, cit. dílo.

¹⁵ Viz Conostas, D., Platias, A. (eds.): *Diasporas in World Politics, The Greeks in Comparative Perspectives*. Macmillan, London 1993.

¹⁶ Viz Elazar, D.: *Community and Polity – The Organisational Dynamics of Post-Modern Jewry*. In: Sheffer, G. (ed.): *Modern Diasporas in International Politics*, cit. dílo. Viz též Esman M.: *The Chinese Diaspora in Southeast Asia*. In: Sheffer, G. (ed.): *tamtéž*. Viz rovněž *The Chinese Diaspora: The Secret Weapon*. *Time*, 10 May 1993.

¹⁷ Viz Armstrong, J.: cit. dílo.

¹⁸ Viz Sachar, H.: *A History of Israel*. Steimatsky, Tel Aviv 1976. Viz též Stock, E.: *Chosen Instrument*. Herzl Press, New York 1988.

¹⁹ Viz Weiner, M.: *Security, Stability, and International Migration*. MIT, Centre for International Studies, Cambridge 1990.

²⁰ Viz Sheffer, G.: *Jewry, Jews and Israeli Foreign Policy*. In: Conostas, D., Platias, A. (eds.): cit. dílo.

²¹ Viz Armstrong, J.: cit. dílo.

Poznámka: Stať je přeložena z časopisu Survival, 1/1994 a je publikována ve zkrácené verzi.